

Mgr. Žaneta Šustrová

Společenská odpovědnost v kontextu nadnárodních společností

Anotace

Téma společenské odpovědnosti firem jde poněkud „nad rámec“ základních očekávání, souvisejících s rolí firmy, včetně otázek, souvisejících s bezpečností v užším smyslu slova. Nepřímo se jedná o určitý aspekt „dobrého jména“ firmy. Příspěvek mapuje základní informace o tématu a odkazuje na existující studie, respektive milníky, vztahující se k procesu jeho dosavadního etablování.

Klíčová slova

Společenská odpovědnost, soukromé firmy, nadnárodní společnosti.

Summary

The topic of corporate social responsibility is rather "beyond" basic expectations associated with the role of the company, including issues related to security in the "narrow" sense of the word. Indirectly, this is an aspect of the "goodwill" of the company. The paper describes fundamental information on the topic and refers to existing studies, as well as milestones related to the process of its up to date establishment.

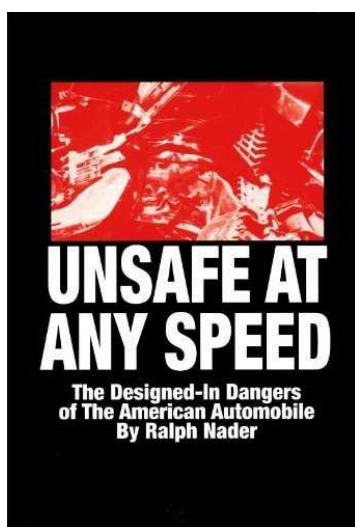
Keywords

Social responsibility, private firms, multinational companies.

Společenská odpovědnost korporací

Pojmem společenská odpovědnost korporací (corporate social responsibility) lze velice stručně řečeno charakterizovat dobrovolný závazek podniku chovat se odpovědně vůči svému okolí a to nad rámec, který je stanovený zákonem. V praxi je však tento pojem vnímán velice rozporuplně. Ačkoli vychází mnoho publikací propagujících tento koncept, přesto se ozývají ohlasy, že společenská odpovědnost korporací nepředstavuje účinný nástroj regulace jejich praktik.

Významnou roli v otázkách kritiky nadnárodních korporací sehrál americký právník a aktivista Ralph Nader, kterému v roce 1965 vyšla kniha „Unsafe at Any Speed“.¹ Tato publikace pojednávala o nízkých standardech bezpečnosti při výrobě automobilů společnosti General Motors², čímž došlo k odhalení některých praktik ohrožujících bezpečnost spotřebitelů.

Kniha inspirovala celou řadu právníků, kteří se tak vydali na cestu obhajoby poškozených občanů. Nader se podílel i na založení žurnálu Multinational Monitor³, který se věnuje monitorování praktik nadnárodních korporací.

Na sílící vliv nadnárodních korporací reagovala i Organizace spojených národů v rámci svého Odboru pro ekonomické a sociální otázky při Sekretariátu Organizace spojených národů, který vydává v roce 1973 zprávu „Nadnárodní korporace ve světovém rozvoji“⁴ a návazně na to je při Organizaci spojených národů založena Komise pro

¹ NADEE, Ralph, Unsafe at Any Speed

<http://www.amazon.com/Unsafe-Any-Speed-Ralph-Nader/dp/1561290505>

² Management pro dosažení co nejnižších výrobních nákladů údajně vědomě ignoroval informace o nebezpečnosti.

³ Časopis funguje od roku 1980, nyní v internetové podobě. Mezi jeho důležité aktivity patří např. každoroční sestavování žebříčku nejhorších korporací.

Multinational Monitor <http://multinationalmonitor.org/>

⁴ MORAN, Theodore, H., The United Nations and Transnational

Corporations: A Review and a Perspective

http://unctad.org/en/docs/diaeia200910a4_en.pdf

Multinational Corporations in World Development

nadnárodní korporace (United Nations Commission on Transnational Corporations, ve zkratce UNCTC).⁵

V souvislosti se skandály některých nadnárodních korporací, které v 90. letech minulého století byly pod palbou médií, lze zmínit zejména praktiky společnosti Shell. Její první mediální kauza se týkala protestů nigerijského kmene Ogoni proti poškozování místního životního prostředí agresivní těžbou ropy. Společnost Shell kromě ničení životního prostředí v deltě Nigeru čelila i kritice za dlouhodobou spolupráci s místním diktátorským režimem. Spotřebitelské bojkoty v řadě zemí, jimiž se tržby společnosti snížily, ukázaly, že síla spotřebitelů může ovlivnit chování korporací.⁶ Druhým skandálem společnosti Shell se stala snaha o potopení ropné plošiny Brent Spar na širém moři. Aktivisté Greenpeace však donutili společnost Shell dovézt plošinu ke břehu a zlikvidovat ji tam šetrnějším způsobem.

Ačkoli se problematika regulace působení podniků objevuje již dříve, takovým prvním impulsem se v roce 1953 stala kniha Social Responsibilities of the Businessman Howarda R. Bowena.⁷ Ta však reaguje spíše na společenskou odpovědnost podnikatele a nevztahuje se tedy k podniku jako celku. Podle ní je společenská odpovědnost podnikatele definována jako „závazky podnikatele uskutečňovat takové postupy, přijímat taková rozhodnutí, nebo následovat takový směr jednání, které je žádoucí z hlediska cílů a hodnot naší společnosti“⁸. Nicméně její pojetí se příliš neliší od dnešního pojetí konceptu společenské odpovědnosti korporací.

Teprve v 90. letech se téma společenské odpovědnosti přesouvá od teoretických úvah do konkrétní praktické podoby. Následkem toho vznikají první etické kodexy pro podniky i organizace, které se tímto konceptem zabývají. Myšlenka, že i podniky nesou svou odpovědnost za působení v oblasti ochrany životního prostředí, dodržování lidských práv

http://books.google.cz/books/about/Multinational_corporations_in_world_deve.html?id=beQ9AAAAIAAJ&redir_esc=y

⁵ The United Nations Centre on Transnational Corporations <http://unctc.unctad.org/aspx/index.aspx>

⁶ VIDAL, John, Shell settlement with Ogoni people stops short of full justice; in: The Guardian, 10. VII. 2009

<http://www.theguardian.com/environment/cif-green/2009/jun/09/saro-wiwa-shell>

Nigeria: Potential, Growth and Challenges; in: Shell

<http://www.shell.com/global/environment-society/society/nigeria.html>

⁷ BOWEN, Howard, Rothmann, Social Responsibilities of the Businessman, Harper, 1953 http://books.google.cz/books/about/Social_responsibilities_of_the_businessm.html?id=4y0vAAAAMAAJ&redir_esc=y

⁸ MORRISON, Edward; BRIDWELL, Larry, Consumer Social Responsibility – The True Corporate Social Responsibility <http://www.larrybridwell.com/CSR.pdf>

CARROLL, Archie, Corporate social responsibility. Business and Society, 3/1999, s. 270.

a pracovněprávních standardů, se pomalu dostává do povědomí veřejnosti.⁹

První konkrétnější podobou konceptu společenské odpovědnosti korporací lze nalézt v denici, se kterou v roce 1979 přichází Archie B. Carroll. Jeho pojetí je založeno na existenci čtyřech složek (a to v poměru 4:3:2:1): ekonomické odpovědnosti (uspokojovat potřeby trhu a očekávání vlastníků), zákonné odpovědnosti (dodržovat platnou legislativu), etické odpovědnosti (chovat se v souladu s etickými normami, které nejsou v zákonech, ale jsou společností očekávány), filantropické odpovědnosti (to, co není společností očekáváno a jde nad rámec všech tří předchozích).¹⁰

S nárůstem počtu organizací, které se konceptem společenské odpovědnosti korporací zabývají, přibývá i množství definic, z nichž však můžeme abstrahovat společné prvky¹¹: dobrovolný závazek, nad rámec zákonů, začleněný do fungování firmy, orientovaný na dlouhodobé cíle (místo krátkodobých) a na optimální zisk (místo maximálního), chování směřující k trvalé udržitelnosti firemních aktivit a přispívající ke zlepšení života komunity (tzv. tři P – „people, planet, profit“/ lidé, planeta, zisk¹²), zahrnuje identifikaci stakeholderů¹³ a komunikaci s nimi.

Tato obecná definice společenské odpovědnosti korporací bývá dále konkretizována do podoby některých ze tří klíčových oblastí: ekonomické, sociální a environmentální.¹⁴ Do ekonomické oblasti lze zahrnout například kodex chování podniku, transparentnost, odmítnutí korupce, vztahy s akcionáři, chování vůči spotřebitelům, chování vůči dodavatelům a investorům.

Sociálním aspektem může být například dialog se stakeholdery, zdraví a bezpečnost zaměstnanců, certifikát SA 8000¹⁵, rozvoj lidského kapitálu, dodržování pracovních standardů a zákaz dětské práce, rovné příležitosti, nabídnutí rekvalifikace po propuštění a další.

⁹ Myšlenka je výkladem konceptu „corporate citizenship“ (firemního občana). Tato teorie zdůrazňuje, že firma by se měla snažit být dobrým občanem v komunitě a ve státě, ve kterém působí.

BLAŽEK, Ladislav; DOLEŽALOVÁ, Klára; KLAPALOVÁ, Alena, Společenská odpovědnost podniků, Working Paper, 9/2005, Ekonomicko-správní fakulta Masarykovy univerzity Brno, ISSN 1801-4496
<http://is.muni.cz/do/1456/soubory/oddeleni/centrum/papers/wp2005-09.pdf>

¹⁰ CAROLL, Archie, B., Corporate Social Responsibility: Evolution of a Definitional Construct; in: Academia.edu
http://www.academia.edu/419517/Corporate_Social_Responsibility_Evolution_of_a_Definitional_Construct
NÁROŽNÁ, Renáta, Společenská odpovědnost firem a sociální pilíř; in: Slezská universita, Obchodně podnikatelská fakulta v Karvině <http://www.opf.slu.cz/aak/2012/04/Narozna.pdf>

BLAŽEK, Ladislav; DOLEŽALOVÁ, Klára; KLAPALOVÁ, Alena, Společenská odpovědnost podniků, Working Paper, 9/2005, Ekonomicko-správní fakulta Masarykovy univerzity Brno, ISSN 1801-4496
<http://is.muni.cz/do/1456/soubory/oddeleni/centrum/papers/wp2005-09.pdf>

CAROLL, Archie, B., The Pyramid of Corporate Social Responsibility: Toward the Moral Management of Organizational Stakeholders; in: Business Horizons, July-August 1991
<http://www-rohan.sdsu.edu/faculty/dunnweb/rprnts.pyramidofcsr.pdf>

¹¹ TRNKOVÁ, Jana, Co znamená společenská odpovědnost firem?; in: Napříč společenskou odpovědností firem, AISIS, 2005, ISBN 80-239-6111-X <http://www.proceweb.cz/files/Napric-SOF.pdf>

¹² TRNKOVÁ, Jana, Co znamená společenská odpovědnost firem?; in: Napříč společenskou odpovědností firem, AISIS, 2005, ISBN 80-239-6111-X <http://www.proceweb.cz/files/Napric-SOF.pdf>

¹³ Stakeholders = zainteresované skupiny: akcionáři, podílníci, nevládní organizace, média, odbory, konkurenti, profesní komory a další.

¹⁴ TRNKOVÁ, Jana, Co znamená společenská odpovědnost firem?; in: Napříč společenskou odpovědností firem, AISIS, 2005, ISBN 80-239-6111-X <http://www.proceweb.cz/files/Napric-SOF.pdf>

¹⁵ Social Accountability 8000 je certifikát v oblasti pracovních podmínek a dodržování lidských práv zaměstnavateli. SA8000 Standard; in: Social Accountability International
<http://www.sa-intl.org/index.cfm?fuseaction=Page.ViewPage&PageID=937>

Environmentální rovina zahrnuje taková témata jako ekologická výroba, produkty a služby (standardy EMAS či certifikáty ISO 14000), ekologická firemní politika (recyklace, minimalizace obalových materiálů, výrobky s certifikáty FSC/Fair Trade/BIO/EŠV, energetické úspory, omezování dopravy), lokalizace (podpora místních produktů a využívání místních surovin), ochrana přírodních zdrojů, investice do nejlepších dostupných technologií, princip předběžné opatrnosti.

Nyní bych ráda přistoupila k nejvýznamnějším dokumentům, které tuto problematiku upravují na nejvyšší úrovni. Mezi těmi nejrozšířenějšími a nejobecnějšími lze zmínit zejména dokumenty Evropských společenství, Guidelines for Multinational Enterprises v rámci Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj,¹⁶ Global Compact, Global Reporting Initiative¹⁷ a Tripartitní Deklarace o nadnárodních podnicích.¹⁸

Zelená kniha a Sdělení Evropské komise

Zelená kniha představuje klíčový dokument, který jako první sebou přináší obecnou definici společenské odpovědnosti korporací. Jeho cílem bylo dotknout se takových otázek, jako jsou možnosti šíření tohoto konceptu i mezi veřejnost, dále jakým způsobem ověřovat pravdivost firemních proklamací v oblasti společenské odpovědnosti. Ačkoli nabízí podrobnější představu o tom, co je společenská odpovědnost firem (korporací)¹⁹ a jaké zahrnuje oblasti, stále zatím nenabízí konkrétnější úpravu pravidel jejího měření a vyhodnocování. Dalším krokem k otevření tohoto tématu bylo Sdělení Evropské komise z roku 2002, které dalo vzniknout Fóru CSR (European Multistakeholders Forum). Následovalo druhé Sdělení Evropské komise z roku 2006, jímž vznikla Evropská aliance pro sociální odpovědnost podniků. Obě sdělení však byla podrobena kritice. Například nevládní organizace se ohradily proti povaze Evropské aliance pro sociální odpovědnost podniků, která sdružuje pouze podniky a nezahrnuje i nevládní organizace a další zástupce stakeholderů.²⁰

¹⁶ OECD Guidelines for Multinational Enterprises; in: Organisation for Economic Co-operation and Development, 2011 <http://www.oecd.org/daf/inv/mne/oecdguidelinesformultinationalenterprises.htm>

¹⁷ UN Global Compact and Global Reporting Initiative Form Strategic Alliance; in: United Nations Global Compact http://www.unglobalcompact.org/newsandevents/news_archives/2006_10_06.html

¹⁸ Tripartitní deklarace zásad o nadnárodních podnicích a sociální politice – Co přináší pracovníkům?; in: International Labour Organization http://www.ilo.org/budapest/what-we-do/publications/WCMS_238655/lang--en/index.htm

¹⁹ V angličtině je obvykle používán pojem Corporate Social Responsibility (CSR).

²⁰ Založení „Evropské aliance pro sociální odpovědnost podniků“; in: Evropská komise, 22. III. 2006 http://europa.eu/rapid/press-release_IP-06-358_cs.htm

Global Compact

Na koncept společenské odpovědnosti korporací navázala v souvislosti se svou agendou i Organizace spojených národů. Tehdejší generální tajemník Kofi Annan vyhlásil v roce 2000 iniciativu zvanou Global Compact,²¹ která se díky mezinárodnímu působení Organizace spojených národů stala nejrozšířenější²² podobou upravující koncept společenské odpovědnosti korporací. Cílem této iniciativy bylo vytvořit mezinárodní síť, která by sdružovala agentury Organizace spojených národů, nevládní organizace i zástupce firem, odborů nebo obchodních komor. Global Compact v sobě zahrnuje plnění deseti základních principů, které jsou dále rozděleny do čtyř oblastí: lidská práva (podpora, respekt a ochrana lidských práv, nepodílet se na jejich porušování), pracovní standardy (respektovat svobodu sdružování zaměstnanců, uznat právo na kolektivní vyjednávání, zákaz nucené práce a dětské práce, zákaz diskriminace), životní prostředí (podpora ochrany životního prostředí, šetrné technologie), boj proti korupci.

Proces, který musí podnik podstoupit, chce-li se k iniciativě připojit, zahrnuje několik kroků. Nejdříve je nutné zaslat dopis oznamující tento fakt generálnímu tajemníkovi Organizace spojených národů. Dále je nutné započít se zaváděním deseti principů do své podnikové strategie a každodenních aktivit a ve výročních zprávách popisovat, jakými způsoby se daří principy naplňovat. Nedostatkem iniciativy však bylo, že zde nefunguje žádný kontrolní mechanismus, který by monitoroval dodržování deseti principů. Následně díky úsilí neziskových organizací došlo k určitému posunu, neboť nyní je možné obracet své stížnosti na kancelář Global Compact, která vše prověří. Podaří-li se jí prokázat porušení daných deseti principů, hrozí podniku, že bude vymazán ze seznamu členů a vše bude zveřejněno na webu Global Compact (GC67).²³

Určitý nedostatek lze spatřovat v povaze této iniciativy, neboť není právně vynutitelná. Jedinou sankcí zůstává, že vyškrtnutím ze seznamu může být poškozeno dobré jméno firmy.²⁴

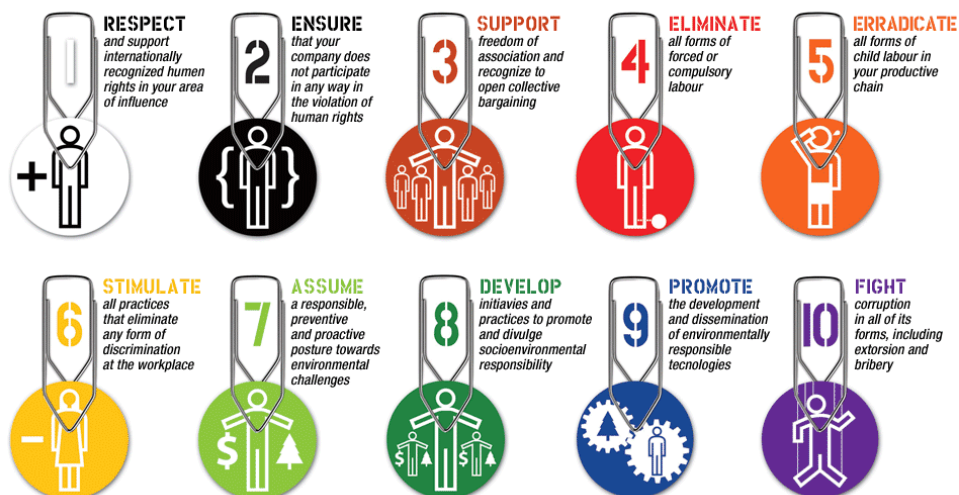
²¹ United Nations Global Compact <http://www.unglobalcompact.org/>

²² Do dubna 2008 se k Global Compact přihlásilo více než 5 200 subjektů, z toho kolem 4 000 podniků ze 120 zemí světa.

²³ Global Compact; in: Asociace společenské odpovědnosti
<http://www.spolecenskaodpovednostfirem.cz/obsah/5/un-global-compact-v-cr/>

²⁴ Ilustrace: 2010 Sustainability Report; in: Oi
<http://relatorioanual2010.oi.com.br/dimensao-social/compromissos-com-a-sustentabilidade/?lang=en>

GLOBAL COMPACT PRINCIPLES

Guidelines for Multinational Enterprises

Problematicke regulace chování nadnárodních korporací se věnuje i Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj, která již v roce 1976 vydává první verze Směrnic pro nadnárodní korporace. Jejich současná podoba, revidovaná verze z roku 2000, má formu podrobného etického kodexu a zahrnuje oblasti jako je ochrana životního prostředí, transparentnost, zaměstnanecké vztahy. Jsou zde zahrnuta i ustanovení o odpovědnosti za dodavatele a subdodavatele.²⁵

„Směrnice představují doporučení, která se týkají odpovědného obchodně podnikatelského chování, adresovaná vládami nadnárodním společnostem, které působí v zemích, nebo z nich své aktivity řídí a ke Směrnicím se připojily. I když mnoho obchodních organizací vypracovalo vlastní kodexy chování, jsou Směrnice Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj jediným mnohostranně schváleným a souhrnným kodexem, který se vlády zavázaly podporovat. Směrnice vyjadřují sdílené hodnoty vlád zemí, které jsou zdrojem většiny toků světových přímých investic a sídlem většiny nadnárodních společností. Směrnice jsou použitelné pro podnikatelskou činnost po celém světě. Směrnice ani nenahrazují, ani neruší příslušné právní předpisy. Představují standardy chování, které příslušné právní předpisy doplňují.“²⁶

Pozitivním prvkem je zavedený kontrolní mechanismus, který funguje na bázi vybudovaných kontaktních místech. Státy, které ke Směrnicím přistoupily, mají povinnost

²⁵ Text Směrnic lze nalézt na stránkách Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj.

²⁶ GREGOR, Filip, Jak hodnotit odpovědnost korporací – kritický pohled
Program GARDE - Globální odpovědnost, Ekologický právní servis, 2007
<http://www.zelenykruh.cz/dokumenty/kriteria-csr-final-edit.pdf>

zřídí tzv. národní kontaktní místa, jejichž úkolem je vyřizovat stížnosti na jejich porušování. O výsledku prošetření stížnosti podá národní kontaktní místo prohlášení, ve kterém je vypracováno doporučení k nápravě chování příslušné korporace.

Global Reporting Initiative

Jaké konkrétní aktivity nadnárodní korporace provozuje a které etické principy začleňuje do své činnosti, lze monitorovat prostřednictvím výročních zpráv, které korporace vydává jako určitou konfrontaci mezi závazky, jejich naplňováním a budoucím směřováním.²⁷

Směrnice Global Reporting Initiative (GRI) představuje propracovaný standard reportingu o politice trvalé udržitelnosti korporací, jehož cílem je poskytnout objektivní parametry, kterých se podnik při vytváření zprávy o společenské odpovědnosti může držet. *„Rámec reportingu, stanovený v GRI směrnících, obsahuje komplexní přehled sociálních, ekonomických a environmentálních dopadů způsobených činnostmi reportující organizace za dané období. Mimo vlastní směrnice, GRI obsahuje podrobné návody a doporučení, jak by měly být tyto zprávy vypracovány.“*²⁸

Pokud se korporace rozhodne vydat zprávu v souladu se Směrnicí GRI a některý z parametrů nepoužije, musí vysvětlit, proč tak neučinila. Tímto se zamezí tomu, aby korporace vyzdvihovala jen některé oblasti své působnosti.²⁹

Tripartitní Deklarace o nadnárodních podnicích

Mezinárodní organizace práce, která je celosvětovou specializovanou tripartitní organizací, se zaměřuje na podporu sociální spravedlnosti a mezinárodně uznávaných lidských a pracovních práv. Agenda Mezinárodní organizace práce v rámci společenské odpovědnosti upravuje aktivity korporací v oblastech, jako jsou svobodné sdružování, právo na kolektivní vyjednávání, boj proti dětské práci a nucené práci nebo rovné příležitosti. Současná podoba dokumentu Tripartitní deklarace o nadnárodních podnicích, který už v roce 1977 Mezinárodní organizace práce adresovala korporacím, je z roku 2000. Bohužel ani ta neobsahuje sankce za nedodržování pravidel.³⁰

²⁷ TRNKOVÁ, Jana, Co znamená společenská odpovědnost firem?; in: Napříč společenskou odpovědností firem, AISIS, 2005, ISBN 80-239-6111-X <http://www.proceweb.cz/files/Napric-SOF.pdf>

²⁸ Hodnocení společenské odpovědnosti; in: Ekologický právní servis, 28. V. 2010 <http://www.eps.cz/zpravodaj/kategorie/analyzujeme/hodnoceni-spolecenske-odpovednosti>

²⁹ TRNKOVÁ, Jana, Co znamená společenská odpovědnost firem?; in: Napříč společenskou odpovědností firem, AISIS, 2005, ISBN 80-239-6111-X <http://www.proceweb.cz/files/Napric-SOF.pdf>

³⁰ The ILO and CSR; in: International Labour Organisation http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@ed_emp/@emp_ent/@multi/documents/publication/wcms_116336.pdf